

Nationalmuseets Arbejdsmark

1968

NATIONALMUSEET

Fyrstebørn på mønter og medailler

. Af KIRSTEN BENDIXEN

At understrege det kongelige eller kejserlige hus' frugtbarhed og den sikrede arvefølge har lige siden oldtiden været en vigtig mission for mønter og medailler. For at tilkendegive kongens guddommelige oprindelse fremstilles det nyfødte kongebarn som sendt fra himlen, bragt af en engel eller et andet overnaturligt væsen. Denne symbolske fremstilling kendes bl. a. i fransk medaillekunst, og på dansk grund møder vi den første gang på den medaille, Anton Meybusch udførte 1697 i anledning af Frederik IV's søn prins Christians fødsel (fig. 2). På en medaille fra 1723 (fig. 3) modtager det knælende Danmark og Norge prins Frederik af engelens hænder, medens det på Arbiens medaille 1745 er selveste Guds hånd, der fra en sky rækker et lillebitte prinsebarn ned til Mor Danmark.

Fig. 1. Carl XII.

Fig. 2. Prinsefødsel 1697.

Fig. 5. Kongen af Rom.

Et fyrstebarn må udstyres med overnaturlige kræfter og allerede i vuggen besejre det onde, der truer landet. Derfor vælger man at fremstille ham som Herculesbarnet, der kvæler slanger. Skikken går tilbage til den klassiske oldtid. Motivet kan findes i højst forskellige udførelser. En renaissancefremstilling finder vi på barnehertugen Alfons af Estes medaille 1477 (fig. 4) en klassicistisk fra Napoleonstiden. Den lille kong af Rom ser her mildest talt lidt komisk ud som slangetæmmer med sit meget velfriserede hår og buttede fremtoning (fig. 5).

Jo flere børn man kunne anbringe på en medaille, des bedre demonstrerede man naturligvis kongehusets livskraft. Morsom og tidstypisk, men kunstnerisk ikke særlig fremragende er således den store danske guldmedaille af Jeremias Hercules, som biskop Hans Swane lod fremstille 1666 for at hædre den nu enevældige Frederik III og hans hus (fig. 6). Kønnere er den medaille Meybusch lavede med Christian V's børn (fig. 7), selvom hans portrætter ikke er så charmerende og yndefulde som hans franske forbillede: Roussels medaille over Ludvig XIV's sønner. Af en fransk ættemedaille over Louis Philippes efterkommere i en ramme af engle og havfolk udførte den svenske medaillør Lundgreen en tro kopi med Bernadotteslægts portrætter indsat (fig. 8). Den nye kongefamilie havde brug for også ad denne vej at sikre sin position.

Motivet mor og barn, som så ofte møder os i maler- og billedhuggerkunsten på grund af sin umiddelbare charme og menneskelighed, kender numismatikken også, men her er det som regel sagligt begrundet: den unge regerende fyrste har været umyndig og har haft sin mor som formynder. Af stor kunstnerisk værdi er den pragtfulde medaille med dronning Anna af Frankrig med sin lille søn, barnekongen Ludvig XIV, på skødet (fig. 9). Medailløren har ikke blot ladet sig nøje med at afbilde personerne, men skabt en henrivende lille scene med fin kontakt mellem mor og barn, og med et muntret lille træk som barnets pillen ved moderens kvaster gengivet.

Fig. 4. Alfons af Este 1477.

Fig. 3. Prinsefødsel 1723.

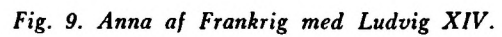

Fig. 10. Antiochos af Syrien.

Fig. 11. Antiochos V.

Fig. 12. Antiochos VI.

Fig. 13. Tiberius' sønnesønner.

Fig. 14. Nero.

Fig. 15. Caracalla.

Foruden som led i symbolske kongehusmedailler møder vi også fyrstebørnsportrætter som selvstændig udsmykning. En lang række barnehoveder er fremstillet i mønters og medaillers lille runde format, tit med aldeles fortræffeligt resultat. Stor kunst har nemlig ikke noget med kvadratmeter at gøre. Det er klart, at børn først og fremmest kommer på mønter, når der er behov for det, nemlig når tronen går i arv til et barn. Det kan man finde eksempler på lige fra hellenistisk og romersk oldtid.

Ældst i rækken af de indtagende små barnehoveder er en smuk serie mønter, slået for en lille seleukidisk fyrste, Antiochos (fig. 10), søn af Seleuchos IV. Kun fire-fem år gammel blev han i 175 f. Chr. ved faderens død konge over det syriske rige under sin moder Laodikes formynderskab. Farbroderen Antiochos IV benyttede barnet i sit intrigespil for at vinde tronen selv og endte med at lade ham dræbe. Den smukke lille dreng afbildes på mønterne med et bånd om håret, med lange nedhængende ender – tegnet på hans høje rang. Antiochos IV's egen søn og efterfølger Antiochos V (164–162 f. Chr.) (fig. 11) blev konge kun ni år gammel, men på hans mønter er det ikke lykkedes stempelskæreren så godt at lave et barnebillede, drengen ser ud som en ung mand. Måske spiller der her en i kunsten ofte konstateret tendens ind til bevidst at gøre fyrstebarnet ældre. I det politiske spil om den seleukidiske trone brugtes også den lille Antiochos VI (fig. 12) i årene 145–142 f. Chr. I Antiochia blev der slået pragtfulde mønter med den lille barnekonges billede. På det krøllede hår bærer han som magtens symbol solguden Helios' strålekrone.

På romerske mønter bliver børneportrætter først aktuelle med kejser-tiden, men er da til gengæld ikke sjældne. Kejser Augustus' dattersønner, af hvilke vi kender andre barnebilleder, afbildes på mønter først som unge mænd. Fra hans stedsøn og efterfølger Tiberius derimod stammer en smukt komponeret bronzemønt med to barnehoveder over korslagte overflødhedshorn (fig. 13). De to smådreng er kejser Tiberius' søn Drusus' tvillingesønner. Den senere så berygtede og grusomme kejser Nero var endnu kun en køn og kvik lille dreng, da han ved sin mors rænkespil adopteredes af kejser Claudius og udnævntes til princeps juventutis, kejserprinsens særlige titel som ungdommens fører (fig. 14). I denne anledning blev der slået mønter med den purunge Neros portræt. Mange andre romerske tronarvinger og barnekejsere kom i tidens løb på mønter, således nogle af Marcus Aurelius' børn og Septimus Severus' smådreng: Caracalla og Geta. Septimus Severus (der regerede Romerriget 193–211) var en ny mand på tronen uden kejserlige aner, og det er nok for at slå sin position fast, at han ved at lade præge mønter med sønnerne demonstrerede, at arvefølgen var sikret. Den kønne lille Caracalla (fig. 15) bærer på møntbilledet som tegn på sin værdighed laurbærkrans med nakkesløjfe. Da Septimus Severus lå for døden, indskærpede han kraftigt sønnerne at holde sammen og i fællesskab styre Romerriget. Caracalla fulgte ikke rådet, men lod broderen Geta (fig. 16)

Fig. 16. Geta.

Fig. 17. Diadumenian.

Fig. 18. Elagabal.

Fig. 19. Gordianus.

Fig. 20. Romulus.

Fig. 21. Caracalla.

myrde i moderens arme, hvor den dødsskræmte unge mand havde søgt tilflugt.

I det barske og urolige tredie århundrede, hvor oprør og kejsermord hørte til dagens orden, gik tronen flere gange i arv til purunge prinser, hvis portrætter derfor kom på mønter, således den 10-årige Diadumenian (fig. 17) og den 14-årige Elagabal (fig. 18). Begge berømmes i antikke kilder for deres smukke ydre. „For at være en god regent mangler han ikke andet end alder“, skrev man om den unge afholdte Gordianus, der blev kejser 238, og som på møntbilledet bærer Helioskronen (fig. 19). Det lokkebrus, der smykkede lille Caracallas hoved, er borte. Nu var det i de strenge tider mode at være militærisk kortklippet. Den sidste romerske fyrste, der blev erklæret for divus, gud, var Constantin den Stores modstander Maxentius' søn Romulus, der døde 310. Hans portræt findes på en mønt, der på bagsiden har det endnu bevarede rundtempel, der byggedes til hans minde på Forum Romanum (fig. 20).

I middelalderen møder vi kun få mønter, der har egentlige portrætter, man lader sig oftest nøje med symbolske herskerfremstillinger, og vi træffer ingen børnebilleder. Den italienske renaissance skaber den pragtfulde store portrætmedaille, men det er uhyre sjældent, vi her finder børn fremstillet, ligesom kun få kan findes blandt tyske renaissance-medailles. Et vidunderligt barnehoved er dog skabt til medailles lille format, der kunstnerisk står meget højt, et portræt af Caracalla (fig. 21) med den antikke guldmonet som forbillede. Det elskelige og vindende, der efter sigende var over hans person, før vanviddet greb ham, er henri-

Fig. 22. *Edward VI.*

Fig. 23. *Christian IV.*

Fig. 24. *Sachsisk brøredaler.*

vende udtrykt i Giovanni Boldus' mesterværk, lavet mange hundrede år efter kejserens død, men i den genfødte klassiske ånd.

De ældste mønter fra nyere tid med barneportrætter finder vi i England, de bærer barnekongen Edward VI's billede (fig. 22). Da Henrik VIII døde 1547 var den 10-årige prins Edward nærmeste arving til tronen. Møntbillederne viser ham som en køn lille dreng med et sørgmodigt og gammelklogt udtryk, og nemt har han da heller ikke haft det. Hoffet var fuldt af intriger, og stærke kræfter søgte at påvirke det unge barn. Edward var overbevist protestant og skrev trods sin ringe alder et skrift mod paven. Han var intelligent og sig sin høje stilling bevidst, som stempelskæreren har prøvet at udtrykke det på en stor mønt, hvor han holder sværd og rigsæble som magtens symboler.

En af Danmarks få barnekonger er Christian IV, han var kun 11 år gammel, da Frederik II døde, og han tiltrådte regeringen under formynderskab. En forgyldt medaille med sirligt rankeværk udenom er udført 1590, da kongen var 13 år gammel. Det kortklippede dregehoved er virkningsfuldt indrammet af tidens pompøse pibekrave (fig. 23). Medailen er udført af medailleur Victor Kejser. Sådanne contrafejer brugtes af fyrsterne som belønning eller gave, ofte hængende i gyldne kæder.

Blandt Christian IV's samtidige regenter var der forbavsende mange tyske prinser, der arvede fyrstedømmer som børn. Så længe børnene var umyndige, deltes de forskellige hertugdømmer og grevskaber ikke iblandt dem, og det er derfor ikke sjældent, man finder flere barnehoveder på samme mønt – på en sachsisk Taler endda ikke mindre end otte små brødre (fig. 24). Portrætligheden er det nok så som så med, men charmerende og morsomme er mønterne alligevel, og de er ikke ualmindelige i danske 1600-tals skattefund. At barneportrætter på 1600-tals medailler kan være så fremragende udført, at de tåler at sidestilles med malerier, viser derimod Pieter van Abeeles sølvmedaille over den

Fig. 25. *Wilhelm af Oranien.*

Fig. 26. *Dauphinen Frans.*

Fig. 27. Ludvig XIII.

Fig. 28. Ludvig XIV.

Fig. 29. Ludvig XV.

Fig. 30. Carl XI af Sverige.

lille hollandske prins Wilhelm af Oranien, født 1650, få dage efter sin fars død (fig. 25). Medaillen viser ham som fireårig i en symbolsk krans af orangegrene med fin fjerbaret på hovedet. På bagsiden ses den buttede lille prins i romerdragt med laurbærkrans og feltherrestav, stående foran Pallas Athene, visdommens gudinde, der giver ham valg-sproget: „Time Deum“ (Frygt Gud).

Frankrig er det land i Europa, der har flest barnekonger i sin kongerække og følgelig mange mønter og medailler med deres portrætter. Da man i Frankrig var overordentlig interesseret i medaillekunst, finder vi også mange fine små kunstværker derimellem. Det ældste barnebillede – fra 1504 – er lavet af den italienske medaillør Giovanni Candida, og det forestiller dauphinen Frans, hertug af Valois (fig. 26). Portrættet af den lille fyrste med renaissancetidens typiske frisure for drenge og unge mænd, det halvlange glatte pagehår er vel udført, men det er ikke helt barnligt nok, når man betænker drengens kun 10 år. Både Frans II og Carl IX blev konger som store drenge, og mønter og medailler prægedes med deres billede. I 1610 blev atter en barnekonge Frankrigs regent. Henrik IV af Navarra var blevet myrdet, og hans knapt 9-årige søn besteg som Ludvig XIII tronen under moderen Maria af Medicis formynderskab. En medaille udført til minde om tronbestigelsen af Guillaume Dupré viser den lille konge i pragtfuld fyrstedragt med hermelin, ordener og gyldne kæder og krone på det krøllede hår – en rigtig lille eventyrprins, som prinser bør se ud (fig. 27). Hans søn, Ludvig XIV, en af de navnkundigste af Frankrigs konger, var kun 5 år, da han 1643 kom på tronen. Der findes talrige mønter og medailler med forskellige barneportrætter. Under hans lange regeringstid tog medailleprægningen et stærkt opsving. Alle kongens bedrifter skulle mindes på denne måde. Nogle af medaillerne med barnebillederne er lavet senere i kongens regeringstid, for at rækken kunne blive fuldstændig. Særlig kønt er medaillebilledet af ham som halvstor dreng med det lange lokkede hår, der vælder ned over brynjen og kniplingskraven (fig. 28). Hans sønnesøn, Ludvig XV, var også kun 5 år, da han i 1715 arvede tronen. En køn medaille med drengen i romersk antræk mindes denne begivenhed (fig. 29). Den lille Ludvig var et sart og svageligt barn, men vågen, velbega-vet og ærgerrig, og fik en glimrende opdragelse. Han var meget afholdt, „le bien-aimé“ var hans kælenavn blandt folk.

Fra Frankrig bredte glæden ved medailler sig til Europas andre fyrstehoffer, og mange smukke ting skabtes i 16- og 1700-tallet. Med Carl XI fik Sverige i 1660 et femårs barn på tronen, søn af Danmarks døds-fjende Carl X Gustav, der kort før havde belejret København. På J. G. Breuers medaille (fig. 30) ser vi kongen som 11–12-årig i harnisk og med laurbærkrans på det lange lokkede hår. Ligheden med de franske fyrstebørnsmedailler er iøjnefaldende. Prinsen øvedes tidligt i al slags idræt foruden i boglige studier. Hvis Carl fandt sine studeringer for kedsommelige, havde han en ret, som mangan en skoledreng ville misunde

Fig. 31. Carl XII.

Fig. 32. Carl XII.

Fig. 33. Kronprins Frederik.

Fig. 34. Prins Christian.

Fig. 35. William.

Fig. 36. Johanna Gabriella.

ham. Han kunne give læreren fri! En bevaret egenhændig seddel har følgende ordlyd: „Hrr. Preceptor. Idagh ähr Lögerdagh tij gifwer jagh eder låf både för och eftermiddagen farawel. Carolus.“ Den 17. juni 1682 fik Carl X og hans gemalinde Ulrica Eleonora, Frederik III af Danmarks datter, en søn, den senere så berømte krigerkonge Carl XII, og mindemedaille blev slået i anledning af kronprinsens fødsel (fig. 31 og og fig. 1). Året efter 4. juni 1683 fødtes prins Gustav. Den meget dygtige medaillør Arvid Karlsten udførte en køn medaille med den yndige lille nøgne prins hvilende på et skjold. Samme medaillør lavede 1688 et portræt af den nu 6-årige kronprins Carl med antik hjelm og brynje (fig. 32). Der findes kun to 1700-tals medailleportrætter af danske prinser. Det ene udførtes af Georg Wilh. Wahl 1732, da Kronprins Frederik optrådte som regimentschef kun 10 år gammel (fig. 33). Portrættet forekommer lidt for voksent. På bagsiden er en klassisk fremstilling af Frederik som princeps juventutis mellem Håbet og Minerva, som man kan finde den på romerske kejsertidsmønter. Det andet prinseportræt er lavet af Arbien i anledning af, at lille Christian – søn af den senere Frederik V – blev ét år i 1746. For at understrege drengens kongelige rang, er kappekanten overdrysset med små kroner (fig. 34). Et meget fornøjeligt prinsebillede stammer fra England. Det er Georg II's fireårige søn William, udstyret med ordensdragt for the Knights of the Bath, med kårde og kæder og fjerprydet hat (1725) (fig. 35).

Blandt Europas 1700-tals hoffer var det østrigske særlig børnerigt, ikke mindre end 16 børn fødtes i ægteskabet mellem Maria Theresia og Franz I. Af disse børn kendes foruden mange malerier og tegninger også medaillebilleder. Henrivende er blandt disse Wiedmans portræt af lille prinsesse Johanna Gabriella, der kun blev 12 år gammel (fig. 36). På medaillens bagside ses hun fare til himmels båret af Jupiters ørn i efterligning af romerske kejsrerinders dødsmonter.

Efter den franske revolutions virvar samledes magten som bekendt i Napoleons hånd. Forbilledet for hans kejserdømme hentedes i Rom, og kunsten prægedes deraf. Empiretidens medaillekunstnere øste naturligt af den romerske numismatikks rige kilder, når der skulle udtænkes bag-

Fig. 37. Kongen af Rom.

Fig. 38. Kongen af Rom.

Fig. 39. Bernadotteprinser.

Fig. 40. Kejserprinsen.

sider til Napoleons mange medailler. Da den længselsfuldt ventede tronarving, Napoleon Frans Joseph, der fik den pompøse titel: Konge af Rom, fødtes den 20. marts 1811, måtte denne vigtige begivenhed naturligvis også fejres med medailler. Særlig vellykket blandt disse fødselsmedailler er Andrieu's, der har et godt billede af den lille tykke og sunde dreng, der meget lignede Napoleon (fig. 37). Trods denne understregen af ligheden er der virkelig tale om et babyportræt. Med Napoleons fald mistede også hans 3-årige søn Frankrig. Han førtes til sin morfar, kejser Franz Joseph af Østrig, og fik hele sin opdragelse her. Ganske vist udråbte bonapartisterne ham 1815 til kejser under navnet Napoleon II, men tanken måtte opgives. Man nåede dog så langt, at man fik præget prøvemønter med hans billede. Planen om helt at gøre ham til østrigsk prins lykkedes ikke, han glemte aldrig, hvem han var, og så snart han blev stor nok til det, slugte han al den litteratur, han kunne få fat i om Napoleon. Som den drømmende, tragiske ørneunge, der stækket sidder i det gyldne østrigske bur, kender vi ham fra Lawrences dejlige maleri. Caqués posthume medaille, der viser ham som stor dreng, har det samme vemodige og drømmende (fig. 38). Kun 21 år gammel døde han af tuberkulose, ensom og ulykkelig.

Napoleons general, marskal Bernadotte, der blev valgt til konge af Sverige, delte naturligt nok sine gamle landsmænds medailleglæde. Adskillige medailler stammer fra hans regeringstid, deriblandt det smukke arbejde af Frumeri med kronprins Oscars og Josephines 3 små sønner, Carl, Gustav og Oscar, Aucta Regia Domus, kongehusets tilvækst (fig. 39). Bernadotteslægten var jo ny på Sveriges trone, man måtte slå fast, at arvefølgen var grundigt sikret. Om de tre drenge fortælles det, at Carl med sit ravnsorte hår og markerede ansigtstræk var farfaderens udtrykte billede. Han var gammelklog og præget af sin egen værdighed, men med udpræget sans for humor, eftertænksom og kritisk. Han havde

Fig. 41. Alfons XIII.

Fig. 42. Wilhelmina.

Fig. 43. Ærkehertug Otto.

let ved matematik og elskede historie. Når han havde fri for undervisningen, legede han helst soldat. Gustav var hans udprægede modsætning. Blid, lidt tankeløs og let at begejstre. Han var kunstnerisk begavet, spillede klaver og havde udpræget tegnetalent. Lille Oscar var den bedst begavede af dem alle, men vild og trodsig. Han gjorde helst det modsatte af, hvad man sagde til ham, men var så charmerende, at han var alles yndling. Børnene lærte både svensk, norsk og fransk i deres private skole. De var elskværdige, kønne og kunne meget tidligt som små kavallerer uden generthed konversere forældrenes gæster.

Da Frankrig med Napoleon III igen fik en kejser 1852, satte det naturligvis kraftige spor i medaillekunsten. Da Napoleon III på mange måder søgte at efterligne Napoleon I, kan vi ligefrem finde paralleller i medailleproduktionen. Det gælder således i høj grad, da man skulle fejre kejserprinsen: Napoleon Eugène Louis Jean Joseph's fødsel 16. marts 1856 og dåb 14. juni. En medaille skildrer en scene fra kongen af Roms dåb, hvor Napoleon I stående ved døbefonten løfter barnet højt i sine arme for at vise drengen til folket. Napoleon III kopierede scenen – og medaillen ved sin søns dåb. I anledning af Verdensudstillingen i Paris 1867 prægedes blandt andre medailler en stor medaille med et meget smukt portræt af kejserprinsen (fig. 40). Den viser et barn, der svarer til de litterære beskrivelser af ham, køn, charmerende, men lidt sart. Kejseren forkælede ham grænseløst, men Eugenie ville gøre ham til et mandfolk. At det lykkedes hende at få en tapper lille fyr ud af ham, viser en episode fra en rotur, hvor båden kæntrade, og han og hans mor måtte hjælpes i land af matroserne. Vandet slog flere gange op over ham, og kejserinden råbte: „Vær ikke bange Loulou!“ Kækt svarede han: „Man er ikke bange, når man hedder Napoleon.“

Det 19. århundrede havde flere barnekonger, således Alfons XIII af Spanien, der fødtes som konge, idet hans fødsel 1886 indtraf $\frac{1}{2}$ år efter hans fars død. Der findes derfor mønter med ham både som baby, som lille dreng med krøllet pagehår, og som større dreng (fig. 41). Wilhelmina af Holland var kun en lille pige, da hun blev dronning 1890. Hendes søde lille ansigt med det lange hår prydede i nogle år de hollandske mønter (fig. 42). Også fra nyeste tid kendes mønter med barnekonger, således Michael af Rumænien, Peter af Jugoslavien, Ananda af Siam og Feisal II af Iraq. På medailleportrætter med fyrstebørn er der derimod ikke så mange eksempler fra nyere tid. De tyske kejserbørn er dog afbildet på denne måde, og der findes et vellykket portræt udført af Kautsch af ærkehertug Otto af Østrig, den sidste habsburgske arveprins. Medaillen er udført 1916 i anledning af faderens kroning. Drengen var da fire år gammel (fig. 43).

Måske den opblomstring, der i vore dage spores i medaillekunsten, også vil give sig udslag i nye kongebørnsmedailler, men regerende fyrstehuse er jo ved at blive en mangelvare; så rig en arbejdsmark for kunstnere, som dette emne bød i gamle dage, findes ikke længere.